

viđenja a narator izvješćuje kako je Felicita dva dana prije mučeništva u zatvoru rodila žensko dijete. Teološka poruka zgođe je reinterpretacija rimskog carstva, obitelji i spola. „Ovaj narativni pokušaj formuliranja korisnog i smislenog spomena na događaje progona i pogubljenja završio je reprodukcijom patrijarhalnih društvenih norma unutar kršćanske zajednice. Samo su uloge preoblikovane. Sada nastupa Bog u ulogama cara i oca, a izvanredna junakinja Perpetua prikazana je u ulozi hrabra muškarca. Ovdje *Passio* pokušava ne potkopati neke kategorije nego potkopati značajne kategorije car/carstvo, otac/obitelj i muškosti. Stoga to što je Perpetua postala muško, ne smatram znakom duhovnog napretka. To je zapravo interpretacija onoga što bi rimskom gledanju izgledalo kao gubitak socijalnog položaja i časti te ulaska u pozitivnu transformaciju. Uloga Felicite je da služi kao kulisa Perpetuine transformacije prema istom cilju. Imaju dovoljno sličnosti – obje su mučenice, sumajke i suimenjakinje – da povećavaju razlike u svom trpljenju. Unatoč tim razlikama, primaju istu nagradu – spasenje im je isto. Različitim putovima idu prema istom cilju, a ti putovi su im doznačeni prema njihovu socijalnom položaju, ne prema njihovu spolu“ (283-284).

Bibliografija (287-316) obuhvaća 592 naslova djela i članaka

na engleskom, njemačkom, francuskom i skandinavskim jezicima. Kazala starih izvora (317-332), suvremenih autora (333-338) i pojmova (339-341) olakšavaju brzo korištenje knjigom. Ovaj zbornik je dobar prilog istraživanju socijalnih prilika u kojima su nastajali novozavjetni spisi te pisali crkveni oci. Iako nadahnuti pisci i crkveni predstojnici nisu mogli mijenjati robovlasništvo te nejednakost muškaraca i žena u grčko-rimskom društvu, jesu ublažavali socijalnu nepravdu i nejednakost.

Mato Zovkić

KANDIJA IZ „USKOG POLJA“

Stipan MIŠURA, *Biser Uskoplja. Crtice iz prošlosti župe svetoga Ilije Proroka u Kandiji (1875.-2010.)*, Klub Bugojanaca i prijatelja Grada Bugojna Zagreb, Zagreb – Kandija, 2011., 326 str.

U izdanju „Kluba Bugojanaca i prijatelja Grada Bugojna Zagreb“ pojavila se nedavno jedna vrijedna knjiga, nazvana lijepim pjesničkim imenom *Biser Uskoplja*. Na samom početku ove monografije na prvoj stranici, piše: „Župljanima župe svetoga Ilije Proroka u Kandiji i gdje god bili“. Ove riječi posvete kao i knjigu napisao je kandijski sin, Stipan Mišura, trenutno župnik u Rapcu

kod Labina, u Istri.

Da ne bi rata 1992.-1995., uvjeren sam da autor ne bi sada bio u Istri, ali bi knjiga ipak bila napisana u nekoj drugoj župi Vrhbosanske nadbiskupije. Te dvije činjenice, rat i izbjeglištvo, vjerojatno su bile među razlozima da je autor ovo djelo posvetio gornjom rečenicom župljanima Kandije, potaknut emocijama prema rodnom mjestu. Očito je osjetio potrebu oteti zaboravu neka sačuvana sjećanja i važnije događaje iz povijesti Župe sv. Ilije. Važno je reći da je organizirana vjernička zajednica današnje Župe Kandija započela još u „turskom vaktu“ kao samostalna kapelanija Presv. Trojstva Golo Brdo, godine 1875. Tri godine kasnije, Bečkim kongresom 1878. god., ovi krajevi potpadaju pod upravu austro-ugarske vlasti, a mlada samostalna kapelanija postaje samostalnom župom samo godinu dana kasnije, 1879., posvećena potom sv. Iliji.

Kada je potkraj 60-ih godina, sada već prošloga stoljeća, župnik Tomić gradio novu župnu crkvu u Kandiji, došla mu je jedna delegacija pobožnih muslimana i izrekla jednu svoju neobičnu želju i bojazan: „Da nećete možda i vi sv. Iliju zamijeniti nekim drugim svecem kao oni u Gračanici“, te dodali: kako ne pamte da je ovaj kraj poharalo ne vrijeme otkako mu je zaštitnik sv. Ilija. Župnik je odgovorio da mu to ni ne pada na

pamet i delegacija ode zadovoljna i rado su dolazili raditi na novoj crkvi.

To je samo jedna epizoda mnogih sjećanja kroz 135 godina ove Župe do danas. Autor knjige kao da se naprosto prošetao kroz te godine i na 326 stranica približio nam povijest ovih krajeva. Kroz 18 važnijih i 169 manjih podnaslova knjige doneseni su brojni događaji i imena. Valjalo je uložiti velik trud i vrijeme pa provjeriti i navesti preko 920 imena i raznih popisa obitelji. Tu je opisana ranija i novija povijest s teškim danima i poteškoćama za goli opstanak, prikazano je 10 naselja Kandijske župe, naveden popis duhovnih zvanja, početak školstva u ovom kraju, opisani su razni običaji, te obični i neobični ljudi i štošta drugo. Dakako da se nikada ne može u jednoj knjizi sve navesti i netko se može zbog toga i ljutiti, ali zato u podnaslovu s razlogom stoji da su to samo „crstice iz prošlosti župe.“

Na samom početku knjige stoji 7 stranica sadržaja, zatim uvodna riječ kardinala Puljića u kojoj kaže: „Sada imate u rukama napisano pamćenje“, te dodaje: „Tko ne zna cijeliti svoje korijene, brzo se osuši.“ Iza toga je jedna pjesma o Kandiji, a na samom kraju su donesena dva zanimljiva priloga koji upotpunjuju sliku događaja u ovim krajevima. Jedan je zapis „Uspomene s Kupresa“, župnika Tomića koji je tamo bio

jedini župnik u tri župe kroz 3 godine nakon II. svjetskog rata, a potom opis kuge u ovim krajevima s početka 19. st., autora Ante Škegre. Tko želi brzo naći neko ime u knjizi, moći će to lako iz 14 stranica popisanih imena po abecedi, a tko želi dodatno nešto pročitati o Uskopaljskom kraju, naći će u popisu literature. – To je ukratko slika ove vrijedne knjige. A knjiga obično služi za čitanje, pa tko iz Uskopaljskoga kraja želi o svojoj prošlosti više znati, evo mu prilike za to.

Piscu ove knjige valja odati priznanje za uloženi trud u ovaj pothvat, uz druge redovne poslove. A posao ove vrste se ne radi na brzinu, iako je brzina oznaka našeg vremena u kojemu bi mnogi htjeli odmah doći do nekoga uspjeha. Napisati ozbiljnu knjigu nije moguće za nekoliko mjeseci pa čak ni godina. Bezbroj puta valja štošta tražiti i provjeravati, pitati i ispravljati podatke, događaje i imena, zavirivati u prašnjave arhive i knjige, pa kad se sve čini gotovo, opet se pronade kakva pogreška i nedostatak. Posao oko pisanja knjige mora se nadasve voljeti, u protivnom ne treba započinjati, jer je pitanje hoće li on ikad biti dovršen.

Kako je onda autor ovoga „Bisera Uskoplja“ uspio to uraditi? Tko ga malo dulje poznaje, reći će da je on prije svega pokazivao sklonost prema povijesnim temama, osobito za vrijeme školo-

vanja. Osim toga, u pisanju ovoga zahtjevnog djela konzultirao je širi krug ljudi koji su davali svoja mišljenja o raznim pitanjima. Time je pokazana potrebna ozbiljnost oko pisanja ove knjige, izraženo poštovanje prema čitateljima i nadasve svijest da nijedan čovjek na ovom svijetu ne zna sam sve bez pomoći znanja i iskustva drugih ljudi.

Osobitu vrijednost knjizi daju oni događaji i svjedočanstva iz prošlosti koja su u svojim iskazima dali izravni svjedoci tih događaja (npr. iskaz Ilkana Mišure ili bugojanskog, a kasnije travničkog, liječnika Izeta Krehe, a ima ih još). Da to i štošta drugo nije zabilježeno, bilo bi izgubljeno zauvijek, jer što nije zapisano, kao da se nije ni dogodilo – rekli su još stari Rimljani (*Quod non est in scriptis non est in mundo*). Tako su od zaborava oteta važna sjećanja Uskopaljskog kraja, i to iz prve ruke u navedenim iskazima. Zašto se čekalo tako dugo da se sve ovo zabilježi? Jednostavno, između ostalog i zato što je u donekdavnoj prošlosti bilo opasno neke događaje i prepričavati, a kamoli javno obznaniti.

Posebnu uvjerljivost prikazanih događaja, osim svjedoka, pružaju i arhivi koje je autor koristio. Na žalost neki su u bezumlju rata zapaljeni, kao npr. najvećim dijelom arhiv Kandijske župe i tako su vrijedni materijali zauvijek propali. Jednako tako i navedena

literatura na koju se autor opravdano poziva na svoj način potvrđuje vrijednost tekstova u knjizi. Pri svemu tome uvijek su dobrodošle i fotografije koje neposredno potvrđuju istinitost pojedinih opisa. U knjizi su 93 fotografije te više skica i crteža. Ljudi rado pogledaju slike, jer vole konkretne i vidljive pokazatelje onoga o čemu čitaju.

Napokon, da ne bi ispalo kako je ovo najbolja knjiga na svijetu, valja reći kako u njoj ima i poneka pogreška i manji nedostatak koji možda neće svi čak ni primijetiti. Samo ona knjiga koja nije napisana i objavljena, nema nijedne pogreške. Uvijek se može napisati bolje i točnije od bilo koje knjige koja se pojavi. Ali, daleko važnije od nekog nedostatka jest sama činjenica da je ovo prva kandijska ljepotica ove vrste koja je zasjala poput zvijezde na obzorju i za koju zasad nema zamjene.

I na samom kraju ovoga prikaza „Bisera Uskoplja“, valja čestitati prije svega autoru don Stipanu (u Bosnu je ovo „don“ uvezeno), ali ne samo njemu nego čestitati i cijeloj Kandijskoj župi i cijelom „Uskom polju“ između dvaju Vakufa, Uskoplju, kako se nekada zvalo, a danas tako zovu samo G. Vakuf – ne znam zašto. Ovakvi događaji prikaza nove knjige nisu baš česti, pa zato Kandijski imaju pravo biti ponosni jer sada mogu mahati ovom knjigom i reći: da nisu „repa bez korijena.“

Još jednom, knjiga obično služi za čitanje, a tko ovu uzme u ruke, neće je moći lako ostaviti.

Tomislav Jozić

NOVI NAGLASCANI U TUMAČENJU POSLANICE FILEMONU

D. Francois TOLMIE (ur.), *Philemon in Perspective. Interpreting a Pauline Letter*, De Gruyter, Berlin, 2010., 394 str.

Urednik ovog zbornika, koji obuhvaća 15 priloga, profesor je u gradu Bloemfonteinu u Južnoj Africi i on je kao uvod priredio „Tendencije u istraživanju Poslanice Filemonu od 1980.“ (1-27). Za razliku od ranijih komentatora koji su po uzoru na neke crkvene oce pretpostavljali da je Onezim odbjegli Filemonov rob koji je od Pavla zatražio preporuku za siguran povratak vlasniku i eventualno oslobođenje zato što je postao kršćanin, većina današnjih nisu sigurni da je Onezim odbjegli rob, nego pretpostavljaju da je nekim drugom poslom otišao iz vlasnikova kućanstva, predugo se zadržao, u mjestu Pavlova zatočeništva prihvatio kršćanstvo i pokazao se sposobnim za Pavlova suradnika. Suvremeni komentatori čitaju ovu Pavlovu poslanicu iz konteksta svoje povijesti, tako da Amerikanci afričkog porijekla, kao i Afrikanci koji kao bibličari djeluju u svojim zemljama, u njoj nalaze inspiraciju za osloboditeljsko